

4. **Донцов Д.** До старого спору / Д. Донцов // Літературно-науковий Вістник. – 1926, ч. 4. – С. 18–19.
5. **Донцов Д.** Жанна Д'Арк (Історія і легенда) / Д. Донцов // Літературно-науковий Вістник. – 1929, ч. 6.
6. **Донцов Д.** Козак із мільонна свинопасів / Д. Донцов // Літературно-науковий Вістник. – 1953, ч. 5. – С.52–56.
7. **Донцов Д.** Маса і провід / Д. Донцов. – Тернопіль, 1930 – 37 с.
8. **Донцов Д.** Могікани демократії / Д. Донцов // Літературно-науковий Вістник. – 1935, ч. 10. – С. 28–35.
9. **Донцов Д.** На два фронти / Д. Донцов. – Заграва, 1923, ч. 9.
10. **Донцов Д.** Націоналізм / Д. Донцов. – Львів.: Нове життя, 1926.
11. **Донцов Д.** Наше літературне гетто / Донцов // Літературно-науковий Вістник. – 1922, ч. 1. – С. 65–69.
12. **Донцов Д.** Пам'яті великого вигнання (До 65 роковини смерті Т. Шевченка) / Д. Донцов // Літературно-науковий Вістник. – 1926, ч. 5. – С. 74–78.
13. **Донцов Д.** Поетика вогняних меж. Олена Теліга / Д. Донцов. – Торонто, 1953.
14. **Донцов Д.** Поетика українського рісорджіменту (Леся Українка) / Д. Донцов // Літературно-науковий Вістник. – 1922, ч.1. – С. 17–24.
15. **Лосєв І.** Естетичні погляди Дмитра Донцова / І. Лосєв // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – № 12. – С. 124–137.
16. **Любимов Л.** Искусство Западной Европы / Л. Любимов. – М., 1982..
17. **П. Б.** «Вістник» й ідеологія Д. Донцова / П. Б. // Дзвони. – 1955, ч. 3, 5, 6.
18. **Ільницький М.** Критика і критерії. Літературно-критична думка в Зхідній Україні / М. Ільницький. – Львів, 1998.
19. **Шпенглер О.** Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. Т. 1 / О. Шпенглер – М., Мысль, 1993.
20. **Хорват Б.** Дух католицизму / Б. Хорват // Українські проблеми. – 1995, ч. 1.

Надійшла до редколегії 21.01.11

УДК 165.65:37.013.42 (091)

І. М. Гоян

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЕКТ ПАУЛЯ НАТОРПА

Аналізуються ідеї відомого представника Марбурзької школи неокантіанства П. Наторпа щодо філософського обґрунтування педагогіки, а також його програма соціальної педагогіки, спрямована на формування розвиненого громадянського суспільства.

Ключові слова: філософія педагогіки, соціальна педагогіка, децентралізація, неокантіанство, П. Наторп.

Аналізуються ідеї известного представителя Марбургської школи неокантианства П. Наторпа, пов'язані з філософським обґрунтуванням педагогіки, а також його програма соціальної педагогіки, направлена на формування розвинутого громадянського суспільства.

Ключевые слова: філософія педагогіки, соціальна педагогіка, децентралізація, неокантианство, П. Наторп.

In article ideas of the known representative of Marburg neo-Kantian school P. Natorp, the pedagogic connected with a philosophical substantiation, and also its program of the social pedagogic directed on formation of the developed civil society are analyzed.

Keywords: pedagogue's philosophy, social pedagogic, decentralization, neo-Kantian, P. Natorp.

Постановка проблеми і аналіз досліджень та публікацій. Філософсько-педагогічні ідеї відомого неокантианця Пауля Наторпа (Paul Gerhard Natorp, 1854–1924) свого часу були добре відомими і достатньо впливовими. Безумовно, ця впливовість визначалась, перш за все, досить вагомою роллю, яку відіграло неокантианство взагалі, і Марбургська школа зокрема, в європейській філософії кінця XIX – початку XX століття. Але й після того, як неокантианство як напрямок втратило актуальність, філософсько-педагогічна концепція П. Наторпа – безумовно, тісно пов'язана із загальними гносеологічно-методологічними засадами його філософії – не перетворилася на виключно історико-філософський факт. Його ідеї соціальної педагогіки залишилися затребуваними й надалі, про що свідчить, наприклад, перевидання вже 7-м виданням його фундаментальної «Sozialpädagogik» у 1974 р., а також перевидання «Pädagogik und Philosophie» у 1964 та 1985 р.

Про актуальність філософсько-педагогічних ідей П. Наторпа говорять, зокрема, і видані тільки за останні 20 років праці таких німецьких авторів, як Е. Hufnagel, F. Pfeffer, J. Henseler, С. von Wolzogen, N. Jegelka. Його ідеї були свого часу достатньо популярні і в дореволюційній Росії, про що свідчать численні переклади праць П. Наторпа, зокрема і філософсько-педагогічних. Можна також звернути увагу, що саме П. Наторпу в першу чергу завдячує побудовою своєї системи педагогіки російський неокантианець Сергій Гессен – системи, яка, на жаль, виявилася вже незатребуваною в Радянській Росії, але стала основною в організації освіти та виховання в колах російської еміграції. За словами С. Гессена, саме П. Наторпу належить єдина в сучасній (тобто початку 20-х рр. XX ст.) педагогічній літературі свідомо і послідовно побудова педагогіки, як прикладної філософії (див. [2]). Можна сподіватися, що деякі ідеї провідного марбуржця – перш за все ті, які пов'язують педагогічні завдання із формуванням сучасної соціально-правової держави і розвиненого громадянського суспільства – виявляться нарешті затребуваними і сучасними пострадянськими суспільст-

вами, які переживають (у тому числі й Україна) очевидну кризу суспільності.

Метою цієї статті є експлікація основних ідей філософсько-педагогічної концепції Пауля Наторпа у контексті їх актуальності для сучасних завдань філософії та освіти.

Основна частина. Зацікавленість педагогікою була пов'язана з професійною діяльністю П. Наторпа – в 1893 р. він став ординарним професором філософії і педагогіки в Марбурзі. Втім, таке інституціональне поєднання було близьким до загальнофілософських принципів кантіанства стосовно співвідношення теоретичної та практичної філософії. Концентрація на питаннях трансцендентального обґрунтування математичних і природничих наук не означала, що марбуржці зневажали проблемами практичної філософії. Навпаки, з точки зору Наторпа, теоретичний розум підкоряється практичному розуму, його регулятивним вимогам або «ідеям», які є предметом особливого, а саме практичного пізнання. «Ідея», що розуміється таким чином, або принцип мети пізнання, якій не може полягати в самому факті пізнання, підноситься марбурзькими неокантианцями до ідеї блага Платона (згадаємо у цьому зв'язку спеціальну працю П. Наторпа «Вчення Платона про ідеї»). Герман Коген у праці «Кантово обґрунтування етики» зауважує: «Всі ідеї мають відношення до морального інтересу, до питання куди і навіщо... Тільки ідея блага робить усе пізнаваним» (цит. за [1, с. 280]). Таким чином, етика – як практична філософія у широкому розумінні (частиною якої є й педагогіка) – в системі марбурзьких кантіанців виконує метарегулятивну функцію відносно всієї цієї систематичної конструкції.

Значний корпус праць Пауля Наторпа присвячений педагогіці, яка розглядається ним як самостійна частина філософської систематики. Головний твір – «Sozialpädagogik. Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft» – вийшов першим виданням у 1899 р. (російський переклад «Соціальна педагогіка. Теорія виховання волі на основі обшности» з 3-го німецького видання надрукований у Санкт-Петербурзі в 1911 р.). У більш популярному вигляді ідеї соціальної педагогіки були викладені П. Наторпом у серії лекцій під загальною назвою «Культура народу і культура особистості», прочитаних у Веймарі та Марбурзі в 1910 році (перше російське видання – 1912 р.). Принципове значення має також праця «Філософія як основа педагогіки», переклад якої російською вийшов у 1910 р. з передмовою Г. Шпета.

Перша площина філософсько-педагогічної концепції П. Наторпа, пов'язана, зокрема, з його працею «Філософія як основа педагогіки», стосується визначення співвідношення між філософією та педагогікою у контексті зсування мети, змісту і засобів останньої. Відразу зазначимо, що постановка і розв'язання цього питання німецьким філософом відбувалось не тільки в абстрактно-теоретичній площині. Йшлося про актуальну проблему захисту філософської царини від наступу науки, що ще недавно сприйма-

ся лише як її структурний підрозділ, а тепер намагалася виступити у ролі основної філософської науки – психології, при цьому в першу чергу психології експериментальної, або психофізіології.

П. Наторп, як і Е. Гуссерль, був опонентом невиправданих, на їх думку, претензій «натуралістичної психології» (тобто психології, що діє на основі експериментальної методології природознавства) виступати в якості наукового фундаменту при розв'язанні питань, що відносяться ними до галузі філософії. Наторп виступив як проти «психологізму» у філософії, так і проти переоцінки значення експериментальної психології для таких прикладних дисциплін, як педагогіка. Праця «Філософія як основа педагогіки» знаходиться цілком у річці боротьби з «психологізмом» і являє собою одну зі спроб відновлення «чистої філософії» у своїх правах засадничої дисципліни (у даному випадку – для педагогіки). Г. Шпет у своїй передмові до цієї праці спеціально зазначає, що її значення полягає у захисті тієї загальної вимоги, що «теоретичне обґрунтування педагогіки є справою філософії», а не, як це відбувалось у той час, експериментальної психології (див. [9, с. 298]).

До речі, швидкий переклад і актуалізація філософсько-педагогічних ідей П. Наторпа в Росії в 1900–1910-х рр. були спричинені гостротою, з якою ця ж сама проблема поставала серед російських науковців. Це можна прослідкувати, зокрема, на прикладі дискусії між Г. Челпановим і ініціаторами з'їздів з експериментальної педагогіки та педагогічної психології, зокрема, з активним пропагандистом експериментально-педагогічних методів Г. Россолімо. Сам далеко не чужий експериментальній психології, Г. Челпанов все ж наголошував на односторонності суто експериментальних підходів до педагогіки, на важливості загально-теоретичного фундаменту і, у будь-якому разі, спеціальних фундаментальних досліджень, а не дилетантських експериментів та спостережень, до яких здебільшого зводилася відповідна методика педагогічної психології розв'язувалася також у працях відомого вже на той час педагога та психолога М. Рубінштейна (див. [6]) – одного з перекладачів праць П. Наторпа.

Пауль Наторп наголошував, що для педагогіки є необхідним теоретичний фундамент, закладений до початку практики. Він стосується загальних законів виховання (а тому не може ґрунтуватися на психології, яка, кінець кінцем, орієнтована на суб'єкт, тобто на індивідуалізацію виховання). Цей теоретичний фундамент є синтезом філософії та педагогіки – «педагогічною філософією» або «філософською педагогікою», – і він дозволяє зрозуміти, що «педагогіка взагалі є ні чим іншим, ніж конкретною філософією» [5, с. 334].

Філософське обґрунтування педагогіки полягає у визначенні мети, змісту і засобів освіти та виховання. Філософія – а саме, логіка, етика і естетика, – встановлює і мету, і зміст педагогічно-виховного процесу (логіка вочевидь розуміється як теоретичний

розум у широкому сенсі, але все ж таки в цій структурі вочевидь виявляється кантіанська недовіра до метафізики). Зазначимо, що П. Наторп виступає проти протиставлення мети і шляху її досягнення у душі неокантіанського перетворення «кінцевої мети» на напрямок шляху (згадаємо відоме: «рух – усе, кінцева мета – ніщо»). У цьому контексті прив'язка філософії (логіки, етики та естетики) до визначення мети, а психології – до визначення засобів виховного процесу, за Наторпом, є відносною. Зокрема, необхідно логічне визначення послідовності освіти і закономірної погодженості навчальних предметів, які проходяться одночасно. Етимологія німецького терміну «Bildung» дає достатні підстави філософу проводити аналогії між освітою і процесом утворення, будівництвом, яким потрібно керувати «із найточнішим знанням і найглибшим проникненням у саму сутність будівельного плану і конструктивних законів, тобто із знанням об'єкта, освіти і внутрішніх закономірностей його формування» [5, с. 333].

Наторп підкреслює відносну самостійність і самоцінність трьох основних напрямків виховання, що відповідають трьом основним проявам людської свідомості (і, відповідно, трьом складовим філософії, які він називає трьома основними закономірностями науками) – інтелектуального (за яке відповідальна логіка), етичного та естетичного. Самостійність розуміється не як розрив, а як єдність у множинності, «органічна єдність множини функцій, що взаємодіють» [5, с. 315], при цьому відносна першість етичного завдання не означає підкорення йому двох інших, а лише означає, що воно «задає основний тон» (Наторп вдало використовує музичні аналогії). Зрештою, основна ідея полягає в гармонійному вихованні особистості – посиляючись на Песталоцці, Наторп наголошує на «законі гармонійного розвитку всіх душевних сил»: «Адже завдання виховання – розвинути людину належним чином, тобто розвинути усю людину, всі суттєві сторони і напрямки її діяльності» [5, с. 331]. Зазначимо, що в інших контекстах філософ підкреслює окреме значення також таких напрямків виховання, як технічне і релігійне.

Ще одним загальним принципом виховання, який Наторп висуває, посиляючись на Сократа і Платона, є виховання через спілкування. Людина стає мудрою і вихованою не інакше, ніж через спілкування і в спілкуванні. Поняття виховання підноситься Наторпом до тієї максими, що «людина потребує людину для того, щоб стати людиною» [5, с. 305].

Загальним і одночасно дуже актуальним принципом виступає також творчий підхід до змісту освіти. Адже освіта не може полягати у звичайному передаванні вже відомого, «даного», – оскільки це «дане», тобто зміст людської культури, знаходиться у постійному русі, у творчому процесі. Тому завдання освіти полягає «в тому, щоб увести у вічно живу справу духовної творчості, щоб спонукати кожну окрему особистість взяти участь у цій справі, на тому місці і тими силами, які вона має» [5, с. 350].

Що стосується власне психології (переважно, як вже зазначалося, експериментальної), то, визнаючи взагалі її значення для індивідуалізації виховного процесу, Наторп фактично стверджує, що в її сучасному стані ця наука мало що може дати навіть для цього, дуже важливого завдання. Фактично сам досвідчений вихователь і вчитель виступає спостерігачем і експериментатором, і постановка якихось спеціальних експериментів може тільки відволікати його від основного педагогічного завдання. Наторп вводить поняття «природного експериментування», близького до відомої у філософії того часу категорії «вчуття» (Einfühlung у Т. Ліпса та інших). Таке інтуїтивне «вчуття», коли у вихователя «мовби відбивається безпосередньо образ внутрішнього стану вихованця», і вихователь «шляхом симптоматичного або, точніше, синергетичного збудження спорідненого йому душевного стану цілком безпосередньо скоріше відчуває, ніж тільки вираховує чи розраховує, як потрібно діяти в даний момент для того, щоб досягти даних результатів» [5, с. 339], ставиться Наторпом вище за розсудковий психофізичний експеримент. Психологічне мистецтво вихователя, звичайно, посилюється теоретичною підготовкою, але у своїй основі йде від життя, від живого спілкування, і від природного дарування – почуття *такту*.

Другою, але, за значенням основною площиною філософсько-педагогічного проекту П. Наторпа, є площина соціальної педагогіки. Саме в цьому відношенні він спирається на ідеї Платона як засновника соціальної філософії (як філософії практичної, тобто власне соціальної педагогіки) і Песталоцці як ідеолога соціальної освіти та виховання. При цьому, звичайно, треба зважати на особливості історико-філософського методу Наторпа – так само, як вчення Платона про ідеї у нього виявляється занадто неокантіанським, так і у формі викладу поглядів Песталоцці він часто-густо формулює власну соціально-педагогічну програму. Втім, очевидно, саме він сприяв поширенню дослідницького інтересу до педагогічних ідей Платона (спеціально, наприклад, цій темі присвячена праця М. Рубінштейна, в якій останній встановлює конкретний зв'язок між поглядами Платона та Наторпа (див. [7, с. 426, 459–461]), а видатному швейцарському педагогу філософ присвятив цілу низку праць, зокрема, «Pestalozzi. Leben und Lehre» (1909), яка була перекладена російською («Песталоцці. Его жизнь и идеи») і видавалась тричі поспіль – у 1912, 1918 та 1920 рр.

У соціальній педагогіці, як вона обґрунтовується Наторпом на підставі ідей Платона та Песталоцці, виховання особистості безпосередньо поєднується із суспільним вихованням, або вихованням суспільства. Основи цієї соціальної педагогіки він формулює у трьох основних вимогах: 1) енергійна участь самого народу у більш високій загальній освіті; 2) безпосереднє, близьке відношення до виробничої роботи і разом з цим до господарських основ людського існування; 3) суворе підпорядкування професійної, а також світської освіти загальній гуманітарній освіті: «господарська ро-

бота, так само як і політичний порядок, існують для людини, а не людина для них» [4, с. 163].

Методологічно при цьому Наторпу дуже важливо сформулювати чітку і зрозумілу діалектику співвідношення індивідуального і загального, особистості і суспільства. Він не може прийняти поглинання індивідуальності суспільством (державою, колективом тощо), тобто будь-який натяк на обмеження людської свободи. Одночасно свобода не може трактуватись як анархія і хаос, свобода – це свідомо самоорганізація (а не зовні нав'язана організація) порядку. Гуманізація такої соціальної педагогіки цілком протилежна її одержавленню – справа не в тому, щоб «зробити людей більш державними», а, навпаки, прагнути до «олюднення держави» (див. [4, с. 164]).

У цьому відношенні дуже актуально звучать застереження П. Наторпа щодо перебільшення значення політичних реформ. Права демократії і взагалі політична свобода не може замінити виховання людини, «яке тільки й може дати можливість по-людськи користуватися здобутими правами» [4, с. 165]. Виступаючи за максимальну децентралізацію державного управління, і в цьому розумінні підтримуючи демократію, філософ підкреслює, що політична форма – не головне. «Серйозний і достатньо добре освічений народ зможе вже сам знайти для себе придатні політичні форми; з іншого боку, ми нічого не досягнемо тим, що дамо їх йому раніше, а потім будемо чекати, що він згодом надихне їх смыслом і життям» [4, с. 167].

Розгортаючи конкретну програму соціальної педагогіки, П. Наторп звертає, перш за все, увагу на родинне та шкільне виховання як «фундамент культури народу». Провідна ідея стосовно домашнього виховання полягає в тому, що воно має ґрунтуватись не на моралізаторстві, а на особистому прикладі, на навчанні життям. Дошкільне і шкільне виховання краще організовувати через союзи родин, через створення самоврядних громадських організацій, які охоплюють одночасно всі сторони народної культури, ґрунтуючись при цьому на господарській діяльності. Ідея самоврядності і децентралізації червоною ниткою проходить через весь проект П. Наторпа: «... Все має бути через народ, інакше воно не може стати істинним і сталим благом для нього» [4, с. 185].

З іншого боку, в основі виховного процесу – виробнича праця, трудове виховання. У Песталоцці, на якого посилюється П. Наторп, ця позиція звучить ще досить патріархально (адже швейцарський педагог відобразив у своїх творах епоху руйнування сільського та ремісничого укладів та наступу індустріалізації), проте для П. Наторпа ця позиція набуває універсального значення: «Істинна освіта – по суті, це виключно *трудова освіта*» [4, с. 187].

Шкільне виховання викликає прискіпливу увагу П. Наторпа як своєрідна з'єднуюча ланка між родинною спільнотою і союзом громадян. Власне, школа розглядається як осередок громадянського виховання, але для виконання цього завдання від школи необхідно вимагати «перш за все безумовної свободи самовизначення, власно-

го внутрішнього законодавства і самоврядування» [4, с. 189]. Школа має бути захищена від безпосередніх політичних впливів, а найголовніше – від бюрократичного централізованого керування. Турбота держави про народну освіту подається П. Наторпом як приклад забюрократизованої формальної діяльності, яка за визначенням не може виконати свого завдання, тобто дійти до конкретних людей, до індивідів. «Форми присутні; якщо подивитися їх на папері у зеленого столу, то вони здаються просто чудовими» [4, с. 204]. Проте насправді ці «форми», тобто засоби бюрократичного керування, залишаються відірваними від життя, а тому «у багатьох відношеннях вони мов би не існують». Успіхи виховання трапляються не завдяки цій зорганізованості, а всупереч їй. Тому основний шлях розвитку – «децентралізований шкільний лад» [4, с. 191].

У П. Наторпа можна знайти буквально натхненні слова, присвячені розвитку учнівського самоврядування. Звертаючись до прикладів «шкільної держави», поширених на той час в Америці, він пише: «Шкільна держава з вільним устроєм, що оснований на відповідальності самих учасників, з веденням власної каси, власним судочинством, коротше кажучи, шкільна держава, основана на самодіяльності, знайшла б на більш високому щаблі тільки своє продовження в союзах спочатку молоді, потім і дорослих, а все це разом було б підготовчою школою до громадянського життя – школою, краще якої важко себе уявити що-небудь» [4, с. 196].

У програмі розбудови післяшкільного виховання, виховання дорослих основними лейтмотивами для П. Наторпа залишаються ідеї децентралізації, самоконтролю, самоврядування і вільного об'єднання. Йдеться фактично про створення своєрідних ланцюжків громадянського суспільства, – отже, йдеться про «суспільне виховання» не тільки в тому розумінні, що суспільство виховує індивіда, але й в тому, що необхідно виховати, випестувати, сформувати саме суспільство таким, щоб воно змогло виховувати особистість. «Адже хоча суспільство і виховує, але тільки таке, яке дійсно прив'язує до себе окрему особу міцними і тісними зв'язками, а не те широке, розрізнене співтовариство, яке насправді зовсім перестало ним бути, в якому один майже не торкається іншого і де майже немає вже місця почуттю солідарності. Як може підтримувати і охороняти мене солідарність з мільйонами тоді, коли я насправді серйозно потребує підтримки і опори? Адже від цієї солідарності мені припаде, можливо, мільйонна частинка; це вже не є сила, яка могла б утримати і зберегти в мені що-небудь» [4, с. 201]. Отже, в суспільному вихованні треба виходити не із спільноти взагалі, а тільки з безпосередньо близької спільноти, яка «може відчуватися дійсно як спільнота (Gemeinschaft), може проявляти на окремій людині свою силу і, у свою чергу, будити в ній силу» [4, с. 201]. При цьому, наслідуючи Песталоцці, Наторп наполягає, що це обов'язково має бути спільнота праці і заробітку.

Ми не будемо далі зупинятися на інших деталях соціально-педагогічного проекту П. Наторпа, хоча багато з них – зокрема те,

що стосується подолання таких негативних явищ, як злочинність, алкоголізм та статевий розпуста; громадянського виховання і деідеологізації освіти; створення самоврядних молодіжних союзів; розвитку різноманітних форм і напрямків народної освіти для дорослих тощо, – можуть бути переосмислені і актуалізовані в сучасних умовах. З вищевикладеного зрозуміло, що у форму педагогічної концепції у Наторпа запозачаний масштабний соціальний проект. Йдеться по суті про програму самовдосконалення суспільства, що вражене різними формами соціальної аномії. Тільки розв'язання спільного завдання виховання і освіти, яке охоплює не тільки дітей, але й усе доросле населення («починаючи з колиски і до могили»), здатне, за Наторпом, встановити в сучасному суспільстві (Gesellschaft) спільноту (Gemeinschaft), що ґрунтується на довірі, солідарності і спільній справі. На відміну від простого агрегату індивідів, що утворюють суспільство, народ утворює тільки «вільну спільноту» [4, с. 147]. Спільна участь у цьому проекті «соціальної педагогіки» має охопити всі соціальні рівні, – починаючи із сім'ї і закінчуючи державою, адже «метою держави є виховання до вищої людяності, а метою виховання – утворення істинної держави, держави ідеї» [5, с. 377].

Цей проект визначається як соціалістичний (точніше, мабуть – соціал-демократичний), але при цьому соціалізм розуміється тут «у сенсі рівного права людини на гідне людське існування» [4, с. 166]. Фактично концепція педагогіки Наторпа являє собою, за словами В. Куренного, «масштабний проект реконструкції соціальних зв'язків і нормалізації соціального клімату в суспільстві, яке зазнає руйнівного впливу соціальної атомізації в капіталістичному суспільстві» [3, с. 19]. Діалектика свободи, вбудованої в суспільне життя, залишається центральною ідеєю і проблемою цього проекту – свободи, яка не позбавлена закону і соціального характеру, яка не тільки не відкидає, а безумовно вимагає спільноти. «Дійсно вільна людина зовсім не може дихати в атмосфері несвободи – вона має з необхідністю бажати для іншого, для будь-кого іншого свободи, яку вона хоче для себе» [4, с. 293].

Висновки. Таким чином, філософсько-педагогічна концепція відомого неокантіанця Пауля Наторпа розглянута нами у двох площинах.

По-перше, у більш спеціальному відношенні йдеться про обґрунтування педагогіки як конкретної філософії, або інакше – про необхідність загальнофілософської основи для педагогічної науки та діяльності. Ця частина концепції Наторпа мала цілком конкретне історичне забарвлення, а саме – була спрямована проти наступу психологізму на філософію, який (цей наступ) усвідомлювався лідером марбурців як посягання на загальні методологічні принципи науки взагалі, що їх уособлювала філософія, і перш за все – логіка. Відповідно, одним з «фронтів» боротьби стала педагогіка, царину якої намагалася привласнити експериментальна психологія – власне, найбільш «очевидний» ворог для методологічного логіцизму Марбурзької школи. Отже, П. Наторп доводить

пріоритетне значення філософії – у складі логіки, етики та естетики – у визначенні мети і змісту освіти та виховання, залишаючи психологію при цьому не стільки експериментальною, скільки, з одного боку, теоретичною, а з іншого – фактично життєвої інтуїції, почуттю та інтуїції, – відповідну роль в індивідуалізації визначених філософських шляхів та засобів виховання.

По-друге, у більш широкому розумінні філософсько-педагогічний проект П. Наторпа постає як проект соціальної педагогіки, або суспільного виховання. Педагогіка в цьому розумінні виявляється вже не якоюсь ізольованою наукою чи професією, пов'язаною з навчанням чи вихованням окремих людей, вона фактично перетворюється на програму суспільного розвитку, в якій виховання через суспільство одночасно є вихованням самого суспільства. Головними ідеями цієї програми стають ідеї децентралізації, самоорганізації і спільноті (*Gemeinschaft*) як основних умов правильного, цілеспрямованого виховання. При цьому метою такого правильного виховання постає гідне людське існування. Соціально-педагогічний проект П. Наторпа є фактично програмою побудови соціальної правової держави з розвиненим громадянським суспільством, при цьому цей проект з очевидністю доводить, що для побудови такої держави і такого суспільства правильне розв'язання педагогічних, шкільних та виховних питань є насправді більш важливим питанням, ніж впровадження найпрогресивніших політичних реформ під найскравішими політичними гаслами.

Бібліографічні посилання

1. **Бакрадзе К.** Очерки по истории новейшей и современной буржуазной философии / К. Бакрадзе. – Тбилиси: Собчота Сакартвело, 1960. – 530 с.
2. **Гессен С. И.** Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Сергей Гессен. – Берлин: Слово, 1923.
3. **Куренной В.** Философия и педагогика Пауля Наторпа В. Куренной // Наторп П. Избранные работы. – М.: Изд. дом «Территория будущего», 2006. – С. 7–24.
4. **Наторп П.** Культура народа и культура личности / П. Наторп // Избранные работы [сост. В. А. Куренной]. – М.: Изд. дом «Территория будущего», 2006. – С. 145–294.
5. **Наторп П.** Философия как основа педагогики / П. Наторп // Избранные работы [сост. В. А. Куренной]. – М.: Изд. дом «Территория будущего», 2006. – С. 295–383.
6. **Рубинштейн М.** Педагогика или педагогическая психология? / М. Рубинштейн // Вопр. философии и психологии. – 1912. – Кн. III (113). – С. 418–436.
7. **Рубинштейн М.** Педагогические идеи Платона / М. Рубинштейн // Вопр. философии и психологии. – 1914. – Кн. IV (124). – С. 400–461.
8. **Челпанов Г.** Что нужно знать педагогу из психологии / Г. Челпанов // Вопр. философии и психологии. – 1911. – Кн. I (106). – С. 38–69.

9. **Шпет Г.** Предисловие к работе П. Наторпа «Философия как основа педагогики» / Г. Шпет // Наторп П. Избранные работы. – М.: Изд. дом «Территория будущего», 2006. – С. 297–301.

Надійшла до редколегії 14.01.11

УДК 130.2:303.686 (045)

И. В. Голубович

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

«ГУМАНИТАРНАЯ ЭКСПЕРТИЗА» В КОНТЕКСТЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Розглядається розмаїття підходів до поняття гуманітарної експертизи соціокультурних, технологічних проектів та новацій, можливості застосування даного виду експертизи у процесі викладання філософсько-антропологічних дисциплін.

Ключові слова: гуманітарна експертиза, антропологічна експертиза, біографічна прагматика.

Рассматривается многообразие подходов к понятию гуманитарной экспертизы социокультурных, технологических проектов и новаций, возможности внедрения данного вида экспертизы в процесс преподавания философско-антропологических дисциплин.

Ключевые слова: гуманитарная экспертиза, антропологическая экспертиза, биографическая прагматика.

The article is devoted to analysis of various approaches to the phenomenon of the «humanitarian expert examination» of the social, cultural, technological projects and perspectives of the using of the «humanitarian expert examination» in the context of the philosophy anthropology teaching.

Keywords: humanitarian expert examination, anthropological expert examination, biographical pragmatics.

В последнее время в различных областях гуманитарного знания и в социальной практике все чаще стало использоваться понятие «гуманитарная экспертиза». Его еще предстоит более четко определить на теоретическом уровне, а также сделать полноценной составляющей экспертной оценки социальных и культурных проектов. Однако такой полноценной составляющей гуманитарная экспертиза станет только тогда, когда появятся и сами эксперты в области подобного рода экспертизы. Актуальную для современного общества задачу их профессиональной подготовки можно, как мне представляется, ставить и пе-